

MAGDALENA LIPNICKA

DE FANTASTISCHE JEUGDLITERATUUR IN VERTALING:
DE VERTALING VAN *DE BRIEF VOOR DE KONING*
VAN TONKE DRAGT IN HET POOLS

Abstract. In de afgelopen jaren is de populariteit van kinder- en jeugdliteratuur toegenomen, vooral van fantastische literatuur. Ook het aantal vertalingen van dit soort boeken groeit nog steeds. De fantasiewerelden die in dit genre worden beschreven, hebben ook hun eigen ‘realia’, die op verschillende manieren kunnen worden vertaald. Die fantastische ‘cultuurspecifieke’ elementen kunnen ook worden gekoppeld aan een echte cultuur- of cultuurhistorische periode, ook al zijn de connotaties niet altijd direct zichtbaar. Vertalers gebruiken verschillende vertaalstrategieën zoals calque, vervangen, vertalen (letterlijk of niet) of verschillende adaptaties. Deze strategieën werden ook gebruikt in de Poolse vertaling van *De brief voor de koning* (Tonke Dragt) die in 2017 verscheen. Dit is een van de bekendste Nederlandse kinderboeken. In 2004 ontving het een speciale prijs: Griffel der Griffels voor het allerbeste boek uit 1955. De analyse in het artikel concentreert zich op de vertaling van eigennamen, enkele algemene namen en andere realiteiten van die quasi-middeleeuwse fantasiewereld.

Trefwoorden: kinderliteratuur; vertaling; Nederlands; Pools; Tonke Dragt; realia.

1. DE JEUGDLITERATUUR EN DE FANTASIEWERELDEN

Het begrip ‘jeugdliteratuur’ is breed en het is moeilijk om een concrete definitie ervan weer te geven. De jeugdliteratuur kan ook betekenen (in ruime zin des woords): kinderliteratuur of adolescentenliteratuur (adolescentenroman). Het is de literatuur die voor de jeugd bestemd en geschreven is en/of door dit publiek wordt gelezen. In het *Letterkundig lexicon voor de Neerlandistiek* vindt men de volgende definitie:

Dr. MAGDALENA LIPNICKA is universitair hoofddocent bij de leerstoel voor Nederlandse Taal- en Letterkunde van de Faculteit Geestewetenschappen van de Johannes Paulus II Katholieke Universiteit van Lublin. Haar aandacht gaat vooral uit naar de sociolinguïstiek. Correspondentieadres: Katedra Literatury i Języka Niderlandzkiego WHN, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20–950 Lublin, Polen; e-mail: lipnicka.magdalena@gmail.com

Literatuur bestemd voor de lezersgroep die bestaat uit kinderen van de peuterleeftijd tot en met jongeren van 16 jaar. Enerzijds verstaat men er alle literatuur onder die door volwassenen geschikt wordt geacht voor de genoemde leeftijdsgroep, anderzijds is het alle literatuur die voor jongeren geschreven wordt. (van Bork et al. 2002)

De wortels van deze literatuur moeten worden gezocht in drie genres: de initiatieroman, de ontwikkelingsroman of *Bildungsroman* en de schelmenroman (o.a. de robinsonade) (van Lierop-Debrauwer 2010, 19)². Tot aan de 20^e eeuw hadden dat soort boeken vooral een educatief doel. Dat waren bijv. ABC-boeken, hanenboeken of catechismusboeken (van Bork et al. 2002). Deze specifieke literatuur kwam in de 18^e eeuw op onder invloed van filosofen en schrijvers zoals John Locke en Jean-Jacques Rousseau. Uit deze periode stamt ook de *Proeve van kleine gedigten voor kinderen* (1778) van Hieronymus van Alphen, de eerste Nederlandse schrijver die speciaal voor kinderen schreef. Opeenvolgende literaire tijdperken voegden nieuwe ideeën en inhoud aan de jeugdliteratuur toe, zo was de romantiek een tijd van hernieuwde interesse in sprookjes (de gebroeders Grimm, Hans Christian Andersen) en ridderverhalen. In die periode zijn boeken gepubliceerd die tot op de dag van vandaag bekend zijn, zoals *Alice in Wonderland* (1865) van Lewis Carrol, *Pinocchio* (1883) van Carlo Collodi, *Littlewomen* (1868) van Louisa May Alcott, *The Adventures of Tom Sawyer* (1876) van Mark Twain of de boeken van Jules Verne.

In de 20^e eeuw stond de jeugdliteratuur in het middelpunt van belangstelling van literatoren. Meer auteurs begonnen uitsluitend boeken voor jongeren te schrijven. Er werden speciale prijzen voor die auteurs ingesteld. Dit was vooral merkbaar in en na de jaren '60 (van Bork et al. 2012) en dat was tevens het gevolg van de maatschappelijke ontwikkelingen in die tijd. Dit veroorzaakte een opvallende mentaliteitsverandering (de Vries 1989, 221).

In onze tijd is de jeugdliteratuur "een conglomeraat van sterk uiteenlopende teksten" (van Bork et al. 2012). De jeugdliteratuur wordt ondertussen steeds internationaler. De vertalingen en adaptaties spelen hier een grote rol, ook met de dominantie van de Angelsaksische cultuur. De thematiek is ook veranderd. Het 'realisme' moet nu plaatsmaken voor fantasie en griezelliteratuur (bijv. *Harry Potter* van Joanne K. Rowling of *Twilight* van Stephenie Meijer). Die laatste verdeling (realisme vs. fantasie) vereist echter meer uitleg.

² In de schelmenroman en in de robinsonade ligt de aandacht op de avonturen van de held. De Bildungsroman focust op de psychologische ontwikkeling van het hoofdpersonage. In de initiatieroman wordt de overgang van de ene naar de andere levensfase (meestal volwassenheid) beschreven.

Binnen de jeugdliteratuur (en de literatuur in het algemeen³) waren en zijn er verschillende genres. Op basis van de inhoud en rekening houdend met de relatie tekst-realiteit worden fantastische literatuur en realistische literatuur tegenover elkaar gesteld (van Bork et al. 2012). Tot de realistische literatuur voor kinderen behoren o.a. avonturenromans, historische romans en boeken over het alledaagse kinderenleven. Omdat *De brief voor de koning* ook tot de tweede categorie behoort, concentreer ik me nu kort op de fantastische literatuur zelf.

In de fantastische literatuur gaat het om de creatie van de wereld die verschilt van onze werkelijke wereld. Dat kan door de aanwezigheid van magische wezens en objecten of door een vreemde omgeving veroorzaakt zijn. De logisch opgebouwde verhalen kunnen zich in één of tussen twee werelden afspelen. (Ghesquiere 2009, 145; Dautzenberg 1981, 2). Deze soort literatuur verschijnt door de eeuwen heen (bijv. het sprookje, de sage, de fabel en de legende). In het *Algemeen letterkundig lexicon* kan men de volgende definitie van *fantastische literatuur* vinden:

Verzamelnaam voor een heterogene groep literaire werken die op de een of andere wijze de gangbare rationele wereldbeelden (lijken te) doorbreken. [...] is genre tussen wat men de literatuur van het vreemde (l'étrange) of wonderbaarlijke (le merveilleux) zou kunnen noemen en de literatuur van het onbestaanbare omvat de fantastische literatuur in deze zin een groot aantal subgenres, zoals griezelverhalen (gothic novel, spookverhaal, vampierverhaal e.d.), sprookjes, ridderromans, mythologische verhalen, magisch-realistische literatuur (magisch realisme), imaginaire reisverhalen, leugenliteratuur en science fiction. (van Bork et al. 2012).

Sommige auteurs zijn van mening dat de fantastische literatuur bovennatuurlijke (bijv. magische) elementen moet bevatten maar “men deze term niet te streng moet opvatten: een verhaal over een verborgen utopisch staatje in een Indisch ravijn is eveneens fantastisch, ook al is het bestaan van zo'n staatje binnen de verhaalwereld niet bovennatuurlijk.” (Dautzenberg 1981, 2). In het geval van *De brief voor de koning* gaat het niet direct over bovennatuurlijke elementen maar over de imaginaire wereld die op het middeleeuwse Europa gebaseerd is.

³ De fantastische literatuur behoort niet *per se* to het genre van de jeugdliteratuur. Sommige van deze boeken zijn bestemd en geschreven voor volwassenen. Toch komt het genre heel vaak in de jeugdliteratuur voor. Volgens Ghonem-Woets (2012, 302) zijn fantastische boeken een van de populairste genres onder jongeren in Nederland, in het bijzonder onder kinderen jonger dan vijftien jaar.

Fantastische literatuur werd vooral in de 20^e eeuw populair (Mendlesohn & James 2009, 1). De meest bekende boeken zijn Tolkiens *The Lord of the Rings* (1955) en *The Hobbit* (1937) en C.S. Lewis' *The Chronicles of Narnia* (1949–1954) die zelfs het nieuwe aparte literaire genre *fantasy* vormen. Uit deze periode dateert ook *De brief voor de koning*. Het boek kwam in 1962 uit.

2. OVER HET BOEK *DE BRIEF VOOR DE KONING*

De brief voor de koning is één van de bekendste Nederlandse jeugdboeken. Het werd in 1962 uitgegeven door uitgeverij Leopold. Een jaar later werd het bekroond met de titel van het Kinderboek van het jaar, de voorloper van de Gouden en Zilveren Griffels. In 2004 is het een bijzondere prijs toegekend: de Griffel der Griffels voor het allerbeste boek, ingesteld in 1955 (Schoonenboom 2004). In 2007 is er een musical gemaakt op basis van het boek. Een jaar later was de gelijknamige film te zien in de bioscopen. De film werd geregisseerd door Pieter Verhoeff.⁴

De auteur van het boek is Tonke Dragt. Ze werd in 1930 in Nederlands-Indië geboren (als Antonina Johanna Dragt). Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd zij met haar moeder en zussen in een Japans concentratiekamp opgesloten. Deze periode had een grote invloed op haar latere leven en ook op haar schrijverschap. Ondanks het feit dat ze al heel jong begon te schrijven, was het verblijf in het kamp een stimulans voor haar om met het schrijverschap door te gaan. Het was ook een ontsnapping aan de realiteit van het kamp. Deze verhalen vormden de basis voor haar latere debuut (van der Pennen 1996, 1). Na de oorlog emigreerde de familie naar Nederland. Haar eerste verhalen werden in het kinderblad *Kris Kras* gepubliceerd. In 1961 werd haar eerste boek *Verhalen van de tweelingbroers* gepubliceerd. Een jaar later verscheen *De brief voor de koning*. Ze is ook de auteur van een tiental andere boeken, o. a. *De Zevensprong* (1966), *Torenhoog en mijlen breed* (1969), *De torens van februari* (1973), *Het geheim van de klokkenmaker* (1989). Haar laatste boek *Als de sterren zingen* verscheen in 2017, een bundel met haar niet eerder gepubliceerde verhalen.⁵

Tonke Dragt schrijft over fantasiewerelden. Ze zijn in detail beschreven en daarom komen ze geloofwaardig over. Die verhalen spelen zich af in het

⁴ Zie website: www.debriefvoordekoningdefilm.nl (geraadpleegd op 11 april 2018).

⁵ Op basis van informatie uit de website van de uitgeverij Leopold: <https://www.leopold.nl/auteur/tonke-dragt> (geraadpleegd op 11.04.2018).

verleden of in de toekomst (bijv. *Torenhooch en mijlen breed*). Sommige verhalen spelen zich af in een parallelle of spiegelwereld (*De torens van februari*). Een belangrijke thema van haar boeken is de zoektocht van de protagonist naar eigen identiteit en plaats in de wereld (van der Pennen 1996, 2).

In *De brief voor de koning* en het directe vervolg van het boek *Geheimen van het Wilde Woud* (uit 1965) wordt een gefantaseerde middeleeuwse wereld beschreven. Beide boeken spelen zich af in twee fictieve rijken: het Rijk van koning Dagonaut en het Rijk van koning Unauwen. Natuurlijk is deze fantasiewereld gebaseerd op de reële, echt bestaande wereld. Er is dus sprake van bossen en rivieren, bergen en dalen. Volgens Terhell (2014, 130) is de wereld van *De brief voor de koning* toch een samenstelling van de Indische wouden en de middeleeuwse riddersverhalen. Dragt geeft zelf aan dat de landschappen, afkomstig uit Nederlands-Indië, ook een belangrijke rol in haar schrijverschap spelen:

Alles wat ik in mijn boeken vertel, komt ergens vandaan natuurlijk. [...] Dat geldt ook voor het landschap in *De brief voor de koning*. Mijn vader was verzekeringsagent bij de Nilmij. Toen het oorlog werd moest hij als reserveofficier voor zijn nummer opkomen. Het gezin is toen een tijdje met hem meegegaan, de bergen in. De ruimte van dat landschap, de sfeer, het verstoppert in bomen zijn op de een of andere manier in mijn werk terecht gekomen. (Linders 2001, 156).

Het hoofpersonage is Tiuri, een 16-jarige jongen die tot ridder zal worden geslagen. Hij moet nog voor één proef slagen: vierentwintig uur in een kapel waken. Helaas slaagt hij er niet in. 's Nachts wordt er op de deur geklopt door een man die hem een belangrijke taak opdraagt. Uiteindelijk moet Tiuri een belangrijke brief aan de koning van het land Unauwen bezorgen. Onderweg heeft Tiuri veel avonturen o.a. de ontmoeting met de Grauwe Ridders, het oversteken van de bergen en de confrontatie met het 'gevaar'. Eenmaal aangekomen bij de koning vertelt Tiuri wat er in de brief stond. Als beloning voor zijn dapperheid ontvangt Tiuri toch de ridderslag en het Witte Schild, en heet voortaan Ridder Tiuri met het Witte Schild.

Volgens Jongen (2001, 168) verwijst het verhaal naar de traditie van de klassieke riddersverhalen over koning Arthur (o.a. *Roman van Walewein*) en de avonturen van Tolkien (*In de ban van de ring*). De schrijfster benadrukt echter zelf dat het boek klaar was voordat het verhaal van Tolkien verscheen. Ze geeft toe: "Tolkien vond ik prachtig, maar het grootste deel van *De brief voor de koning* was al geschreven" (Linders 2001, 149). Zonder

twijfel heeft het verhaal toch een structuur van een middeleeuwse queeste of zoektocht en bevat het heel veel verwijzingen naar de middeleeuwen⁶.

Allereerst zijn dat woorden die te maken hebben met ridders: zwaard, harnas, maliënkolder, ridderwijding, paard, schild, burchtheer, kasteel, jonkvrouw, enzovoort. Ook komen er begrippen uit de 'religieuze' sfeer voor, zoals kapel, altaar, monnik, klooster, pelgrim en kluizenaar. (Jongen 2001, 166).

Volgens Jongen zijn er ook andere verwijzingen zoals specifieke begroetingen ('God zij met u') en aansprekingen ('mijn zoon'), namen van personen (Tiuri, Slupor, Ristridin), paarden en kastelen. Het is ook vermeldenswaard dat de hele wereldkaart is ontworpen met veel specifieke namen van dorpen, bossen, rivieren, bergen enz. Dit alles vormen de specifieke 'realia' van de wereld die in het boek wordt beschreven.

3. 'FANTASIEWERELD' IN VERTALING

De werken van Tonke Dragt zijn al vrij snel vertaald, in de eerste plaats in het Duits (Tonke Dragt in vertaling 2001, 234). Volgens de informatie van het Nederlandse Letterenfonds zijn er 37 vertalingen van *De brief voor de koning*, o. a. in het Engels (*The letter for the king*, Pushkin Press, 2013⁷ en andere vier edities), maar ook in kleinere talen. De meeste vertalingen verschenen na 2004 (tot 2004 verschenen er slechts 9 edities in het Deens, Duits, Estisch, Russisch en Tsjechisch). Dit kan te maken hebben met een grotere belangstelling om bekroonde boeken te vertalen. Na 2004 verschenen vertalingen o.a. in het Spaans (2005), Japans (2005), Frans (2006), Italiaans (2007), Hongaars (2016), Indonesisch (2007), Catalaans (2009), Chinees (2016). De Poolse vertaling uit 2017 is vertaald door Jadwiga Jędryas.

De vertaling van de jeugdliteratuur is specifiek. Sommige kwesties houden verband met de moeilijkheden van literaire vertaling in het algemeen. Ze

⁶ Slechts twee kwesties kloppen niet met de middeleeuwse teksten: In *De brief voor de koning* wordt nauwelijks gevochten en er wordt gebruik gemaakt van een modern systeem van urentelling (zie: Jongen 2001, 167 en 169).

⁷ Het boek werd goed ontvangen. Zie: Pjotr van Lenteren (28 december 2013), 'Brief voor de koning krijgt in Engeland heldenontvangst,' *De Volkskrant* online: <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/brief-voor-de-koning-krijgt-in-engeland-heldenontvangst~bff1623d/> (geraadpleegd op 19 september 2018).

zijn vaak gerelateerd aan het feit dat de literaire teksten meestal stevig in een concrete cultuur zijn ingebed.

[...] niet alleen de taal, maar ook de culturele achtergrond speelt een belangrijke rol in vertaalbeslissingen. Een vertaler moet balanceren tussen een zuivere weergave van het oorspronkelijke en het begrijpelijk en aantrekkelijk maken voor lezers met een andere cultuur. (Lalleman 2005, 8).

Deze cultuurbepaalde elementen worden ook 'realia' genoemd. Volgens Diederik Grit (1997) kunnen dat o.a. historische, geografische of sociaal-culturele begrippen, eigennamen en namen van instituties zijn. Realia kunnen op zeer uiteenlopende wijzen worden vertaald, watafhangt van het tekstdoel, de tekstsoort en de doelgroep. De vertaler staat vaak voor het dilemma: moet de vertaling naturaliserend zijn (het aanpassen aan de doelcultuur) of moet ze exorciserend zijn.

In vertalingen van de jeugdliteratuur is dat dilemma zelfs belangrijker. Kinderen en jongeren zijn specifieke ontvangers van de vertaling. Vaak rijst de vraag over de aanpassing van de vertaling. Meestal gaat het om pedagogische aanpassingen (verschillende waardensystemen tussen twee culturen) of om historische aanpassingen (voornamelijk vanwege de veronderstelde gebrekkige kennis van de jonge lezer) (Liseling Nilsson 2012, 58, Lathey 2006, 7–8). Deze problemen en dilemma's betreffen meestal realistische literatuur waar de actie van het boek op een bepaalde plaats (in een specifieke cultuur) plaatsvindt en concrete connotaties oproept bijv. intertekstuele referenties, beschrijving van de (volks)gewoontes of volksgeloof en andere 'realia' etc. (een goed voorbeeld hier is een analyse van vertalingen van boeken van Astrid Lindgren)⁸.

De vraag is natuurlijk wat er gebeurt met de vertaling van imaginaire werelden. Meestal worden ze als meer universeel beschouwd. Toch hebben imaginaire werelden hun eig en realia. Vaak verwijzen die realia naar elementen van een specifieke cultuur (bijv. volksgeloof) of een cultuurhistorische periode (bijv. de middeleeuwen in Europa), soms zijn ze op een andere manier met de brontaal verbonden (woordspel, linguïstische of culturele connotaties etc.). Deze referenties kunnen niet altijd direct en meteen zichtbaar zijn.

Zelfs de 'fantastische' eigennamen kunnen verborgen betekenissen hebben. Deze verborgen betekenissen kunnen semantisch, semiotisch of klank-

⁸ Zie: Liseling Nilsson 2012.

symbolisch zijn. Dat is bij voorbeeld het geval voor sommige eigennamen in *Harry Potter* of in *The Chronicles of Narnia* (Fernandes 2006, 46–47)⁹. Daarom is het moeilijk om de concrete namen aan het fonologische en morfologische systeem van de doeltaal aan te passen. Dat betreft ook de namen van unieke voorwerpen en verschijnselen die geen equivalenten in de doeltaal hebben (bijv. de ‘portkey’ uit *Harry Potter*). Dit vereist meestal dat de vertaler zelf een equivalent (passend neologisme) moet creëren.

Vertalers hebben verschillende strategieën om met deze moeilijkheden om te gaan. Volgens Hermans (2015, 13) zijn er vier vertaalkeuzes mogelijk in de vertaling van eigennamen (soms een combinatie ervan).

They can be *copied*, i.e. reproduced in the target text exactly as they were in the source text. They can be *transcribed*, i.e. transliterated or adapted on the level of spelling, phonology, etc. A formally unrelated name can be *substituted* in the target text for any given name in the source text (...). And insofar as a proper name in a source text is enmeshed in the lexicon of that language and acquires ‘meaning’, it can be *translated*. (Hermans 2015, 13).

Diverse auteurs geven verschillende theoretische indelingen van vertaaloperaties aan met betrekking tot de vertaling van eigennamen (Newmark 1988; Nord 2003; Vermes 2003; Fernandes 2006 en andere). Grit (2003) geeft zeven mogelijke vertaaloperaties aan die betrekking hebben op de vertaling van realia in het algemeen 1. Handhaving (calque); 2. Leenvertaling (de bronuitdrukking wordt woordelijk vertaald bijv. ‘Staten-Generaal’ > ‘*States-General*’); 3. Benadering (een bestaande en min of meer overeenkomende doeltaaluitdrukking als vertaling gebruiken bijv. ‘Hoge Raad’ > ‘*Supreme Court*’); 4. Omschrijving; 5. Kernvertaling (generalisatie, bijv. ‘havo’ > ‘*secondary school*’); 6. Adaptatie (vervanging: aanpassing aan de doelcultuur en de doeltaal bijv. ‘HEMA’ > ‘*Woolworth*’); 7. Weglating.

Voor dit onderzoek worden de vertaaloperaties gegroepeerd in vier (hoofd)categorieën (vgl. Vermes 2003, 93–94): 1. Calque (hier ook met de transcriptie of andere morfologische of fonologische aanpassingen); 2. Substitutie (vervanging) 3. Vertaling (hier ook leenvertaling of benadering) en

⁹ De naam van een magisch schepsel (Hagrids huisdier: hippogrief) in *Harry Potter en de Gevangene van Azkaban* is “Buckbeak” wat de connotatie met “bucktoothed” uitroept (wat naar fysieke kenmerken van de schepsel verwijst). Het voorbeeld van klankensymbolisme (die moeilijk vertaalbaar is) is de naam van de paard “Breehy-hinny-brinny-hoohy-hah” in *The Chronicles of Narnia*.

4. Modificatie (omvat de meer specifieke gevallen van weglating, toevoeging en generalisatie).

4. ANALYSE

De analyse is uitgevoerd op basis van twee onderzoeksvragen: Welke strategieën zijn door de vertaalster gekozen afhankelijk van de elementen die werden vertaald? In welke mate werden bepaalde elementen aangepast aan doeltaal en -cultuur? Wegens de beperkte ruimte zal ik me beperken tot de analyse van twee aspecten van de ‘fantasiewereld’: vertalingen van eigenamen (voornamen en plaatsnamen) en vertalingen van andere interessante ‘realia’ van de quasi-middeleeuwse wereld (o.a. (soort)namen van gebouwen en titels etc.). Samen vormen dat 4 categorieën: voornamen, plaatsnamen, soortnamen, titels en andere elementen.

Het eerste wat men op de eerste pagina van het boek ziet, is een wereldkaart met veel eigen plaatsnamen van de wereld. De vertaalster heeft verschillende strategieën gekozen. Sommige namen worden gewoon gekopieerd. Dat waren meestal specifieke imaginaire eigennamen van steden of dorpen. Vermeld moet worden dat een paar ondergeschikte namen zijn weggelaten (bijv. Igrudin, Griudin, Warudin).

NEDERLANDS (KAART)	POOLS (KAART)
Sterredave	Sterredave
Iduna	Iduna
Torredave	Torredave
Mirtelan	Mirtelan
Nador	Nador
Mirtelan	Mirtelan

Sommige specifieke eigennamen werden voorafgegaan door een extra toevoeging van soortnamen. In die situatie wordt meestal een combinatie van de directe vertaling van een soortnaam en de kopie van een specifieke eigenaam gebruikt (soms met de nodige morfologische aanpassingen(*)).

NEDERLANDS (KAART)	POOLS (KAART)
Bos van Mistrinaut	Las Misrinauta*
Bos van Ingewel	Las Ingewel
Bos van Vorgota	Las Vorgota
Bos van Islan	Las Islan
Kasteel Fartumar	Zamek Fartumara*
Hut van Menaures	Chata Menauresa*
Kasteel Tehuri	Zamek Tehuri
Kasteel Islan	Zamek Islan

Als het om voornamen gaat, is dit ook de meest gebruikte strategie, soms met een transcriptie en een fonetische of morfologische aanpassing (*). De bijnamen in de vorm van bijvoeglijke bepalingen of soortnamen zijn meestal vertaald. De specifieke eigennamen zijn gewoon overgenomen.

NEDERLANDS	POOLS
Tiuri de Dappere	Tiuri Waleczny
Vader Hyronimus (p.78)	Ojciec Hieronim (p. 98) *
Jian (p. 20)	Jan (p. 27) *
Marten(p. 20)	Marten (p. 27)
Broeder Martijn (p. 75)	Brat Martejn (p. 94) *
Zwervende Ridders zijn wij' sprak de Ridder met de hoorn. 'Dit is ridder <u>Bendoe</u> , en dat zijn ridder <u>Arwaut</u> en ridder <u>Ewijn</u> uit het westen. Ik ben <u>Ristridin van het Zuiden</u> .' (p. 116)	Jesteśmy błędnymi rycerzami – przemówił ten z rogiem. – To pan <u>Bendu</u> , a to pan Arwaut i pan <u>Ewejn</u> z zachodu. Ja zaś jestem <u>Rystridyn z Południa</u> . (p. 143) *
Joesipu (p.12)	Jusipu (p. 17) *
Arman (p. 9)	Arman (p. 12)
Piak (p. 198)	Piak (p. 242)
Slupor (p. 342)	Slupor (p. 415)

De meerderheid van de plaatsnamen is gemaakt op basis van een soortnaam zoals *bos*, *rivier*, *stad*, soms met een extra toevoeging bijv. door middel van bijvoeglijk naamwoorden. In die situatie zijn de namen direct ver-

taald (leenvertaling). Sommige vertalingen bevatten ook enkele kleine veranderingen bijv. ‘kleine stad’ wordt vertaald als ‘miasteczko’ (stadje).

NEDERLANDS (KAART)	POOLS (KAART)
Vuurtoren	latarnia morska
Pas	Przełęcz
Klooster	Klasztor
Bos van de koning	Królewski Las
Zuidenwindbergen	Góry Południowego Wiatru
Maanheuvels	Wzgórza Księżycowe
Regenboog Bergen	Góry Tęczowe
Regenboog Heuvels	Wzgórza Tęczowe
Sterre Heuvels	Wzgórza Gwiazdziste
Rovers Bos	Las Rozbójników
Oosterland	Kraj Wschodni
Groene Rivier	Rzeka Zielona
Koude Rivier	Rzeka Zimna
Witte Maan	Biały Księżyc
Deltaland	Kraj Deltę
Zuidebaai	Zatoka Południowa
Wilde Woud	Dziki Bór
kleine stad	miasteczko
Yikarvara	Zajazd Jikarvara (met een aanpassing van de spelling en een toevoeging: ‘zajazd’- ‘herberg’).

Soms besloot de vertaalster om een minder voor de hand liggende equivalent te gebruiken. Dit lijkt verband te houden met een poging om de wereld beter te laten aansluiten bij de termen die in het Pools zijn verbonden met de middeleeuwen, zoals ‘gród’ (gard¹⁰) in plaats van ‘miasto’ (stad).

¹⁰ Volgens Het woordenboek der Poolse taal (Słownik języka polskiego PWN) heeft ‘gród’ twee betekenissen: 1. ‘een voormalige verdedigingsschikking of een versterkte zetel van een prins; [...]’ 2. ‘stad’.

IN HET NEDERLANDS (KAART)	IN HET POOLS (KAART)
Stad van het Westen	Gród Zachodu
Stad van Dadogonaut	Gród Dagonauta

Op dezelfde manier is het woord ‘weg’ vertaald in ‘trakt’ of ‘gościeniec’ (i.p.v. ‘droga’) die nauwelijks equivalenten in het Nederlands hebben. Deze woorden roepen echter in het Pools onmiddellijk connotaties met de middeleeuwen op.

NEDERLANDS	POOLS
tweede grote weg naar het westen (kaart)	Drugi Wielki Trakt (kaart)
oude weg naar Dagonauts Rijk (kaart)	stary trakt do królestwa Dagonauta (kaart)
Tiuri keek naar beide kanten <u>de weg</u> af. (p. 45)	Tiuri rozejrzał się. <u>Gościeniec</u> był pusty (p. 59)

Een ander interessante voorbeeld van een aanpassing aan de doelcultuur is de vertaling van ‘het slot’ als *kasztel* (de oude Poolse benaming voor een kasteel).

NEDERLANDS	POOLS
Het Slot van Witte Maan (p. 353)	Kasztel Białego Księżyca (p. 427)

De naam *kasztel* en *kasztelan* (de heer van *kasztel*) verschijnt ook in relatie tot een ander woord: ‘tolheer’. Niettemin wordt ‘tol’ vertaald als ‘strażnica’ (wachttorens).

NEDERLANDS	POOLS
Wij komen van de tolheer – ging de krijgsman voort. (p. 342)	Przybywamy od kasztelana – ciągnął wartownik (p. 415)

Ook in andere fragmenten kan de aanpassing van realia van de wereld aan de Poolse middeleeuwen (en de bijbehorende terminologie) worden opgemerkt. De stilering betreft soms ook titels en aanspreekvormen bijv. *jejmość*, een specifiek beleefde titel voor adellijke vrouwen in Polen, of het gebruiken van de eerste meervoudsvorm *wam* bij het toespreken van een persoon met een hogere positie.

NEDERLANDS	POOLS
Tiuri bedankte <u>vrouwe Mirian</u> voor haar gastvrijheid. (p. 377)	Tiuri podziękował <u>jejmości Miriam</u> za gościnność. (p. 457)
<u>Vrouwe Mirian</u> , zei hij, ik breng u gasten, geerde gasten van de koning.' (p. 375)	<u>Pani Mirian</u> – odezwał się – przyprowadziłem <u>wam</u> gości, szacownych gości króla. (p. 455)
Toen Tiuri geen antwoord gaf, ging hij voort: 'Wilt u mij helpen?.... Wilt u mij helpen?' herhaalde hij. 'Mijn hemel, waarom zegt ge niets?'. 'Hoe kan ik <u>u</u> helpen?' fluisterde Tiuri. (p. 16)	Tiuri wciąż się nie odzywał. – Pomożesz mi? – zapytał tamten. – Na Boga, czego nic nie mówisz? – Jak mogę <u>wam</u> pomóc? – spytał szeptem Tiuri. (p. 21)

Omgekeerd zijn sommige elementen die specifiek zijn voor Nederland weggelaten of ggeneraliseerd in de Poolse vertaling. Een goed voorbeeld is de vertaling van 'jonkvrouw' als *dziewczyna* ('het meisje') of de weglating van het woord 'kermis' en vervanging door een omschrijving ('Op de markt treden jongleurs en acrobaten op.')

NEDERLANDS	POOLS
De <u>jonkvrouw</u> verscheen weer, maar was in een ongenblik terug [...]. (p. 109)	<u>Dziewczyna</u> znowu znikła, ale chwilę później pojawiła się z powrotem. (p. 136)
Dan wordt er een groot feest gehouden, niet alleen in het paleis, maar overal in de stad. Er is <u>kermis op het marketplein</u> , overal wordt muziek gemaakt en in alle straten wordt gedanst en gezongen, eerts in zonneschijn en later bij het licht van honderd fakkels. (p. 8–9)	Później zaczyna się huczna zabawa, w pałacu i w całym mieście. <u>Na rynku występują kuglarze i akrobaci</u> , wszędzie rozbrzmiewa muzyka, ludzie tańczą i śpiewają na ulicach, najpierw w świetle dnia, a potem w blasku pochodni. (p. 11)

Nog één element van realia dat het vermelden waard is, is het 'magische' aspect van de wereld. Hoewel er in het boek niet direct magische elementen voorkomen, verschijnen er wel toespelingen op. Er is hier sprake van ten minste twee van dergelijke verwijzingen:

NEDERLANDS	POOLS
Maar drinkt niet uit de donkere poel straks, want die is alleen van de <u>bosgeesten</u> . (p. 57)	Ale nie pij z czarnego stawu, który napotkasz niebawem, on należy do <u>złych duchów</u> . (p. 73)
Dat waren <u>zeven dwergen</u> . Die dansten in de bergen... (p. 224)	Tam, pośrodku gór, płaśało <u>siedmiu krasnoludków</u> (p. 273)

De eerste vertaling is niet helemaal nauwkeurig. *Zle duchy* betekent letterlijk ‘boze geesten’. ‘Bosgeesten’ is in het Pools letterlijk: *leśne duchy*. Het tweede fragment is een verwijzing naar het sprookje van Sneeuwwitje. Deze intertekstualiteit is voor beide culturen duidelijk genoeg.

CONCLUSIE

In de afgelopen jaren is de populariteit van de jeugdliteratuur toegenomen, vooral van de fantastische literatuur. Daarom groeit ook het aantal van vertalingen ervan. De fantasiewerelden die worden beschreven in deze literatuur hebben ook hun eigen ‘realia’, die op een verschillende manier vertaald kunnen worden. Die fantastische realia kunnen ook met een specifieke cultuur of cultuurhistorische periode verbonden zijn, zelfs als de connotaties niet altijd direct zichtbaar zijn. De vertalers van dit soort literatuur gebruiken verschillende vertaalstrategieën zoals bijv. kopie, vervanging, vertaling (letterlijk of niet) of verschillende modificaties. Deze strategieën werden ook gebruikt in de Poolse vertaling van *De brief voor de koning*, die in 2017 is verschenen. Deze analyse beperkt zich tot de vertaling van van eigennamen en sommige soortnamen (en andere realia van die quasi-middeleeuwse wereld).

Uit de analyse blijkt dat de meest voorkomende strategie bij de vertaling van eigennamen de directe kopie (bij specifieke, gecreëerde namen) is of een calque in combinatie met een vertaling van elementen die een equivalent hebben in het Pools (bijv. bijvoeglijke naamwoord + eigennaam). In het geval van soortnamen is dat meestal een vertaling (bijv. bijvoeglijke naamwoord + soortnaam). In sommige gevallen wordt echter een aanpassing, vervanging (bijv. kernvertaling) of omschrijving gebruikt. Dat betreft meestal namen die specifiek voor Polen of Nederland zijn (jonkvrouw, gród, kermis, jejmośc, kasztel, trakt, gościniec). Sommige ondergeschikte eigennamen zijn weggelaten.

Uitgaande van 4 categorieën kunnen we zeggen dat de meest gekozen strategie in het geval van voornamen de calque is, soms met een transcriptie en fonetische of morfologische aanpassingen. De namen in de vorm van bijvoeglijke bepalingen zijn meestal vertaald (leenvertaling of directe vertaling). Plaatsnamen werden meestal gekopieerd, soms met de combinatie van de directe vertaling van een soortnaam (bijv. *bos, kasteel => las, zamek*). De specifiek en vervreemding van de imaginare wereld wordt in die zin bewaard.

Een beetje andere strategie werd gekozen in het geval van titels en soortnamen. Hier heeft de vertaalster meestal directe vertaling van soortnamen

gekozen, soms met een extra toevoeging bijv. door middel van bijvoeglijke naamwoorden. Toch werd er een andere equivalent gebruikt om connotaties met de Poolse middeleeuwen uit te roepen (bijv. *gród, kasztel, goście-niec*). Er is ook een Poolse stiling van titels en aanspreekvormen aanwezig (bijv. *jejmość, wam*) en weglating of generalisatie van specifiek Nederlandse elementen (bijv. *jonkvrouw, kermis*).

De door de vertaler gekozen strategieën lijken te streven naar het oproepen van connotaties met de Poolse middeleeuwen door kleine aanpassingen van de terminologie aan de Poolse cultuurhistorische periode, met behoud van de originele voornamen en plaatsnamen (meestal wel met morfologische en fonetische aanpassingen). Het doel lijkt te zijn om de specificiteit van de wereld te behouden (specifieke namen, voornamen, sommige plaatsnamen), maar met aanpassingen van soortnamen, titels en andere elementen aan de doelcultuur. Op deze manier kan de vertaling de ontvangst door de Poolse lezer vergemakkelijken, terwijl de originaliteit van de imaginaire wereld is behouden. Het lijkt er echter op dat de vertaling ook zonder stilistische aanpassingen zinvol zou zijn (opnieuw verwijzend naar de specifiek van de imaginaire wereld). Hier moet echter worden benadrukt dat deze analyse zich uitsluitend concentreert op een paar geselecteerde aspecten en voorbeelden.

REFERENTIES

- Alphen, Hieronymus van. 1998. *Kleine gedigten voor kinderen*, bewerkt door P.J. Buinsters. Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Gennep.
- Bork, G.J. van. 2002. 'kinder- en jeugdliteratuur.' In G.J. van Bork, H. Struik, P.J. Verkruijsse & G.J. Vis (eds.). *Letterkundig lexicon voor de neerlandistiek*, Toegankelijk op http://www.dbnl.org/tekst/bork001lett01_01/bork001lett01_01_0012.php#k043 [download 7 maart 2018].
- Bork, van G.J., D. Delabastita, H. van Gorp, P.J. Verkruijsse & G.J. Vis. 2012. *Algemeen letterkundig lexicon*, Toegankelijk op http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_00899.php en http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_00867.php [download 7 maart 2018].
- Dautzenberg, J.A. 1981. 'Theorieën over de fantastische literatuur.' *De Revisor* 8: 2–9.
- Dragt, Tonke. 2008. *De brief voor de koning*. Amsterdam: Leopold.
- Dragt, Tonke. 2017. *List do króla*. Warszawa: Wydawnictwo Dwie Siostry.
- Fernandes, Lincoln. 2006. 'Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play.' *New Voices in Translation Studies* 2: 44–57.
- Ghesquière, Rita. 2009. *Jeugdliteratuur in perspectief*. Leuven: Acco.
- Ghonem-Woets, Karen. 2012. 'Waarden, idealen en onbaatzuchtigheid in fantasy.' In Gabriël van den Brink (ed.). *De Lage Landen en het hogere: de betekenis van geestelijke beginselen in het moderne bestaan*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Grit, Diederik. 1997. 'De vertaling van realia.' *Filter. Tijdschrift over vertalen* 4 (4): 42–44.

- Hermans, Theo. 2015. 'On Translating Proper Names with reference to *De witte* and *Max Haveelaar*.' In Michael J. Wintle (ed.), *Essays in Honour of Professor Peter King on the Occasion of His Retirement*, London: Bloomsbury Publishing PLC.
- Lalleman, Josien. 2005. 'Jeugdliteratuur in vertaling.' *Literatuur zonder leeftijd* 19 (66): 7–10.
- Lathey, Gillian (ed.). 2006. *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Lierop-Debrauwer, Helma van. 2010. 'De wortels van de hedendaagse Young Adult-novel. Een geschiedenis in hoofdlijnen.' *Literatuur zonder leeftijd*. 24 (81): 18–29.
- Linders, Joke. 2001. "'Ik ben altijd aan het spelen, altijd'" Het Tonke Dragt interview I.' *Literatuur zonder leeftijd*. 15(54): 146–160.
- Linders, Joke. 2001. 'Tonke Dragt in vertaling.' *Literatuur zonder leeftijd* 15 (54): 234–245.
- Liseling Nilsson, Sylvia A. 2012. *Kod kulturowy a przekład. Na podstawie wybranych utworów Astrid Lindgren i ich polskich przekładów*, Stockholm: Stockholm Universitet.
- Mendelsohn, Farah & James Edward. 2009. *A Short History of Fantasy (Popular Culture)*. Middlesex University Press.
- Newmark, Peter. 1988. *A Textbook of Translation*. Prentice Hall, New York.
- Nord, Christiane. 2003. 'Proper Names in Translations for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point.' *Meta* 48 (1–2): 182–196.
- Pennen, Wilma van der. 1996. 'Tonke Dragt.' In: Jan van Coillie, Wilma van der Pennen, Jos Staal & Herman Tromp (eds.). 1996. *Lexicon van de jeugdliteratuur*, Toegankelijk op http://www.dbnl.org/tekst/coil001lexi01_01/lvdj00276.php [download 10 maart 2018].
- [s.a.] *Database van het Nederlandse letterenfonds*. Toegankelijk op <https://letterenfonds.secure.force.com/vertalingendatabase/zoeken?type=titels&query=De%20brief%20voor%20de%20konink&id=a05b0000000nAf2AAE> [download 13 maart 2018].
- [s.a. s.d.] *Over Tonke Dragt*. Toegankelijk op https://www.leopold.nl/thema/tonke-dragt/?utm_source=tonkedragt.nl&utm_medium=domainforward&utm_campaign=WPGKindermedia#meer [download 11 maart 2018].
- Schoonenboom, Merlijn. 2004. 'Griffel der Griffels voor Tonke Dragt,' *Volkskrant* 24 oktober 2004. Online toegankelijk op <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/griffel-der-griffels-voor-tonke-dragt-b9386f7d/> [download 19 september 2018].
- [s.a.] *Słownik języka polskiego PWN* (online). Toegankelijk op <https://sjp.pwn.pl/sjp/grod;2463109.html> [download 15 maart 2018].
- Terhell, Annemarie. 2014. 'Een adembenemende queeste.' In: Jan de Roder Erica van Boven & Aad Meinderts (eds.). *Jan Campert-stichting Jaarboek 2014*, 128–132. Den Haag: Jan Campert-Stichting.
- Vermes, Albert Péter. 2003. 'Proper Names In Translation: An Explanatory Attempt,' *Across Languages and Cultures* 4 (1): 89–108.
- Vries, Anne de. 1989. *Wat heten goede kinderboeken? Opvattingen over kinderliteratuur in Nederland sinds 1880*, Amsterdam: Em. Querido's Uitgeverij B.V.

FANTASTYCZNA LITERATURA MŁODZIEŻY W TŁUMACZENIU:
POLSKIE TŁUMACZENIE *LISTU DLA KRÓLA* TONKE DRAGT

Streszczenie

W ostatnich latach wzrosła popularność literatury dziecięcej i młodzieżowej, szczególnie literatury fantastycznej. Również liczba tłumaczeń tego rodzaju książek wciąż rośnie. Świat *fantasy* opisany w tym gatunku ma także własne „realia”, które można tłumaczyć na różne sposoby. Te

fantastyczne „specyficzne dla kultury” elementy mogą mieć również odniesienie do realnej kultury lub okresu kulturowo-historycznego, nawet jeśli te konotacje nie zawsze są widoczne od razu. Tłumacze stosują różne strategie tłumaczeniowe, takie jak kopiowanie, zastępowanie, tłumaczenie (dosłownie lub nie) lub różne modyfikacje. Strategie te zostały również wykorzystane w polskim tłumaczeniu *Listu dla króla* Tonke Dragt, które ukazało się w 2017 r. Jest to jedna z najbardziej znanych holenderskich książek dla dzieci. W 2004 r. książkę wyróżniono nagrodą specjalną: Griffel der Griffels — za najlepszą książkę od 1955 r. Analiza w artykule skupia się na tłumaczeniu nazw własnych i wybranych nazw zwyczajowych oraz innych realiach tego quasi-sredniowiecznego świata *fantasy*.

Słowa kluczowe: literatura dziecięca; polskie tłumaczenie, niderlandzki; Tonke Dragt; realia.

PHANTASTIC YOUTH LITERATURE IN TRANSLATION:
THE POLISH TRANSLATION OF *DE BRIEF VOOR DE KONING*
BY TONKE DRAGT

S u m m a r y

In recent years the popularity of children's and youth literature has increased, especially the fantastic literature. Also the number of translations of this kind of books is still growing. The fantasy worlds described in this genre also have their own 'realia,' which can be translated in different ways. That fantastic 'culture-specific' elements can also be linked to a real culture or cultural-historical period, even if the connotations are not always immediately visible. The translators use different translation strategies such as copy, replacement, translation (literally or not) or different modifications. These strategies were also used in the Polish translation of *The letter for the king* (Tonke Dragt) which has appeared in 2017. This is one of the most famous Dutch children's books. In 2004 it was awarded with a special prize: Griffel der Griffels — for the very best book from 1955 onwards. The analysis in the article focused on the translation of proper names and some selected common names and other realia of that quasi-medieval fantasy world.

Key words: children's literature; Polish translation; Dutch; Tonke Dragt; realia.